

Eesti Kohtunike Ühing

Pr Maris Lauri
justiitsminister
Justiitsministeerium
info@just.ee

Teie 10.08.2021 nr 8-1/5085

Meie 10.09.2021

Arvamus paberivaba kohtumenetluse eelnõu kohta

Justiitsministeerium saatis 10. augustil 2021 Eesti Kohtunike Ühingule (EKOÜ) arvamuse andmiseks Tsiiviilkohtumenetluse seadustiku, halduskohtumenetluse seadustiku ning tsiiviilkohtumenetluse seadustiku ja täitemenetluse seadustiku rakendamise seaduse muutmise seaduse (paberivabale kohtumenetlusele üleminek) eelnõu.

Eelnõuga soovitakse muuta kohtutoimikut puudutavat regulatsiooni, andes kõikides tsiiviil- ja haldusasjades digitaalsele kohtutoimikule (DT) õiguslik jõud, et hõlbustada kohtumenetluse digiteerimist ning paberivabale kohtumenetlusele üleminekut. Samuti kavandatakse eelnõuga täiendada kohtumääruse koostamise regulatsiooni, et oleks selge, et kohus võib teha kohtumääruse osaliselt või täielikult automatiseeritult infosüsteemis tingimusel, et määrus vastab menetlusseadustikus sätestatud kohtumääruse nõuetele. Lisaks sätestatakse eelnõuga, et menetlusdokumendi kättetoimetamise ja edastamise kohta sätestatud kohaldatakse ka menetlusega seotud teabele.

EKOÜ on sama eelnõu väljatöötamiskavatsuse (VTK) kohta esitanud Justiitsministeeriumile arvamuse 24. augustil 2020. Vahepealsel ajal on DT infotehnoloogiliselt küll edasi arenenud ning samuti on mõnevõrra paranenud kohtute varustatus DT kasutamiseks vajaliku riistvaraga, kuid **mitmed VTK kohta esitatud arvamuses välja toodud probleemid on aktuaalsed ka täna** ning eelnõust ega seletuskirjast nendele vastuseid ei leia. Olulisemana toob EKOÜ välja järgmise.

- Kuigi EKOÜ põhimõtteliselt toetab eesmärki vähendada ulatuslikku paberikulu ja muuta kohtumenetlused senisest paindlikumaks ning tänapäevasemaks, ei ole eelnõus arvestatud ega hinnatud tagajärgi kohtunike ja kohtutöötajate tervisele. Täielik paberivaba menetlus eeldab kogu tööaja vältel kõigi ülesannete täitmiseks ainult arvutite kasutamist, mis kahtlemata tervist mõjutab (koormus silmadele, sundastendist tingitud ohud jmt). EKOÜ on juhtinud sellele tähelepanu nii ülalviidatud VTK kohta esitatud arvamuses kui ka 13. septembril 2019. a Justiitsministrile ja Riigikohtu esimehele saadetud pöördumises ning leiab jätkuvalt, et enne paberivabale menetlusele üleminekut tuleks ministeeriumil viidatud ohutegurite kaardistamiseks tellida audit ja hinnang töötervishoiu spetsialistilt. Eelnõu ja seletuskirja põhjal jääb mulje, et seda ei ole senini tehtud.
- Samuti on EKOÜ varem korduvalt juhtinud tähelepanu nii Kohtute infosüsteemis (KIS) kui ka DT-s esinevatele hulgalistele tehnilistele probleemidele. Olukord on küll järk-järgult paranenud, kuid hetkel ei saa siiski väita, et nende süsteemide jõudlus ja töökindlus on piisav täielikule paberivabale kohtumenetlusele üleminekuks.

Näiteks esineb jätkuvalt juhtumeid, kus dokumendid on DT-s kohati juhuslikus järjekorras ning süsteem kuvab samu dokumente toimikus mitu korda,

mahukamate asjade kuvamisel võib DT olla ebamõistlikult aeglane. Need probleemid on ka DT uues rakenduses.

Jätakuvalt puudub toimiv tehniline lahendus, mis võimaldaks asjakohatud tõendid, korduvalt esitatud menetlusedokumentid jms süsteemist eemaldada või muust materjalist eristada. EKOÜ-le teadaolevalt on vastav lahendus küll loomisel, kuid enne täielikule paberivabale menetlusele ülemineku kuupäeva kindlaksmääramist peab kohtutel olema võimalus lahenduse tehnilises toimimises ja kasutajasõbralikkuses.

Seni puuduvad DT-s head tehnilised lahendused kohtueelse menetluse materjalide kuvamiseks (nt registriasjad, töövaidluskomisjoni läbinud töövaidlused, kaebused kohtutäiturite tegevuse peale).

Ülalviidatud tehniliste probleemide tõttu on põhjendamatu eelnõu seletuskirjas väljendatud lootus, et DT-le üleminek kiirendab asjade menetlust. Eelnõu mõjuhinnang ei arvesta tõsiasjaga, et kohtuniku peamine ajakulu kohtuasjade lahendamisel ei seonu tehnilise tegevusega nagu printimine või toimiku korrastamine, vaid asja sisulise lahendamisega. Asja sisulise lahendamise ajakulu (eriti mahukates asjades) DT rakenduse puuduliku kasutajasõbralikkuse ja aegluse tõttu tõenäoliselt kasvab. Sellel on omakorda otsene negatiivne mõju menetlustähtaegadele.

- Lisaks on EKOÜ juhtinud VTK kohta esitatud arvamuses tähelepanu sellele, et erinevalt pabertoimikust ei ole DT täielikult kohtuniku kontrolli all. Justiitsministeeriumi väljastatud lubade alusel saavad toimikus olevale infole ligi pääseda kolmandad isikud ilma poolte ja kohtuniku loata. Esinenud on juhtumeid, kus KIS-is (ja seeläbi DT-s) on tehtud muudatusi ilma asja menetleva kohtuniku teadmiseta. Sellega seotud ohud on jäänud eelnõu koostamisel piisava tähelepanuta.

Kavandatava regulatsiooni seisukohalt on EKOÜ hinnangul **kõige olulisem probleem** tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 56¹ sõnastus, mis välistab õigusliku tähendusega pabertoimiku koostamise ka juhtudel, kui see oleks õigusemõistmise huvides siiski vajalik. Mahukate ja keeruliste asjade lahendamine on paratamatult kiirem ja efektiivsem pabertoimiku abil. Inimese võime hoomata informatsiooni paberil on oluliselt suurem kui ekraani vahendusel¹. KIS ja DT ei võimalda kõigele vaatamata kiiresti ja tõhusalt suuri ning keerukaid asju menetleda. Igasugused muudatused kohtusüsteemis peaksid esmajoonel arvestama õigusemõistmise huve ning alles seejärel muid eesmärke.

EKOÜ ei ole vastu võimalusele koostada korraldavaid kohtumäärusi andmepõhiselt.

Austusega

(allkirjastatud digitaalselt)

Indrek Parrest
Eesti Kohtunike Ühingu esimees

¹ Vt nt: T. Bachmann. Paberil ja digitaalselt esitatud info tajumise erinevused: teaduslike uuringute tulemuste ülevaade. – Kohtute aastaraamat 2019. Kättesaadav arvutivõrgus: <https://aastaraamat.riigikohus.ee/paberil-ja-digitaalselt-esitatud-info-tajumise-erinevused-teaduslike-uuringute-tulemuste-ulevaade/>.